

Jugoslaverna i Sverige: En minoritet i vardande?

Kjell Magnusson

1. Invandringen från Jugoslavien

Det finns idag ungefär 39 000 jugoslaviska medborgare i Sverige, samt ytterligare ca 9 000 jugoslaver som erhållit svenskt medborgarskap (Reinans & Widgren 1983). Räknar man in också barn av jugoslaviskt ursprung kommer man upp i en siffra på kanske 50 000 personer som i någon mening härstammar från Jugoslavien.

Jugoslaverna är därmed den näst största invandrargruppen i Sverige och utgör ca 10% av alla invandrare i landet. Däremot svarar Sverige-jugoslaverna för endast 2–3% av den totala utvandringen från hemlandet (Baučić 1973).

Invandringen till Sverige började på allvar i samband med 60-talets allmänna utvandringssvåg från Jugoslavien. 1950 fanns ett hundratal jugoslaviska medborgare i Sverige, 1960 drygt 1 000 men redan 1967 över 20 000. Enbart under åren 1965–67 invandrade mer än 15 000 jugoslaver. Topparna nåddes 1966 och 1970 då ca 8 000 jugoslaver vardera året reste in i landet. Därefter sjönk invandringen och låg under en stor del av sjuttio-talet kring 1 200 för att från och med 1977 uppgå till mindre än 900 personer varje år.¹

Återutvandringen till Jugoslavien har varit förhållandevis liten. Som störst var den mellan 1971 och 1975 när över 1 000 personer årligen reste tillbaka till Jugoslavien. Det är emellertid endast 1972 och 1973 samt från 1979 som återutvandringen har varit större än invandringen. En förhållandevis stor del av dem som återvänt till hemlandet invandrar för övrigt på nytt till Sverige.²

Detta innebär att många jugoslaver stannar relativt länge i Sverige, kanske för alltid. Idag har nära 40% av jugoslaverna vistats här mer än tio år, 80% mer än fem år, och av dem som kom hit för tio år sedan har över 70% stannat, vilket är en avsevärt större andel än bland övriga invandrare (Reinans 1979, Levnadsförhållanden: 26).

Jugoslaverna har däremot i mindre utsträckning än vissa andra invandrargrupper sökt svenskt medborgarskap. Av dem som kom till Sverige före 1967 har 27% blivit svenska medborgare, en siffra som är lägre än för italienare, tyskar eller finnar, men högre än för grekerna. Under sjuttio-talet har dock antalet jugoslaver som blir svenska medborgare ökat snabbare och siffran har de senaste åren legat kring 1 000 personer per år (Reinans 1979: Bilaga, Widgren 1981, Widgren 1982).

Jugoslaverna i Sverige är koncentrerade till de södra, västra och mellersta delarna av landet. 60% är bosatta i Malmöhus, Göteborgs/Bohus och Stockholms län, och hälften av alla jugoslaviska medborgare lever i de tre storstadsregionerna. I Malmöhus län finns över 10 000 jugoslaver, och Göteborg med sina nära 6 000 jugoslaviska medborgare är den största "jugoslaviska" staden i Sverige. Ser man till andelen jugoslaver av alla utlänningar, är Malmöhus, Hallands och Jönköpings län de mest typiska jugoslaviska områdena. Jugoslaverna utgör här en fjärdedel av den invandrade befolkningen (Municio 1979).

De jugoslaviska invandrarna är unga. Över 80% är under 45 år och i åldern 0–17 år finns mer än en tredjedel av de jugoslaviska medborgarna. Könsfördelningen är jämn, vilket skiljer sig från situationen i länder som Västtyskland, Frankrike eller Österrike, där männen dominerar (Baučić 1973). Det kan ses som ett resultat av den svenska invandringspolitikens medvetna inriktning på famijeinvandring. Denna politik märks även på annat sätt: eftersom arbetskraftsinvandringen i praktiken har upphört, förnyas den jugoslaviska gruppen i Sverige sedan sjuttioalets början till stor del genom de barn som föds här i landet och ca en fjärdedel av de jugoslaviska medborgarna är i själva verket födda i Sverige (Reinans & Widgren 1983).

Om vi alltså har relativt goda kunskaper om den jugoslaviska gruppens storlek, om in- och utvandringssiffror, geografisk fördelning o.s.v., vet vi desto mindre om vilka de jugoslaviska invandrarna egentligen är.

Till att börja med finns det inga helt säkra uppgifter om varifrån jugoslaverna kommer. Enligt den undersökning som invandrarutredningen gjorde 1969 på ett riksurval jugoslaver (497 personer) skulle 44% ha kommit från Serbien, 29% från Kroatien, 12% från Slovenien, 8% från Makedonien, 7% från Bosnien-Hercegovina och 1% från Bosnien (SOU 1974:70). Man bör emellertid lägga märke till att den fråga som ställdes gällde var man varit bosatt vid tiden för utvandringen, vilket inte nödvändigtvis är detsamma som ursprungsrepublik.³

Går man till siffror från den jugoslaviska folkräkningen 1971 kom 47,4% från Serbien (inklusive 17,7 5 från Vojvodina och 1% från Kosovo), 19,7% från Kroatien 13,3% från Bosnien, 12,9% från Makedonien, 5,9% från Slovenien och 1,9% från Montenegro (Baučić 1973).

Enligt en tidigare uppskattning av Jonas Widgren (1977) var 45% av de jugoslaviska invandrarna från Serbien, 20% från Kroatien, 15% från Bosnien, 11% från Makedonien, 8% från Slovenien och 1% från Montenegro. Det är dock numera mycket svårt att komma med någon mer bestämd uppskattning (Widgren 1978).

Lika osäkra är uppgifterna rörande jugoslavernas språk- och religionstillhörighet.⁴

Enligt intervjuundersökningen från 1969 talar 49% av jugoslaverna ser-

bokroatiska, 24% kroatoserbiska, 10% slovenska, och 7% makedonska. Man bör dock observera att detta, liksom republiktillhörigheten, inte säger något definitivt om de jugoslaviska invandrarnas kulturbakgrund eller nationella identitet, t.ex. huruvida de serbokroatisk/kroatoserbisktalande är serber, kroater, montenegriner eller muslimer.

Enligt samma undersökning var 47% av jugoslaverna grekiskt-ortodoxa, 41% romerska katoliker, 3% muslimer, 1% övriga, medan 8% inte angav någon religion.

En viss vägledning kan man i det här sammanhanget få av den statistik som sedan 1975 förs över invandrarbarn och deltagande i hemspråksundervisningen.⁵ Bortsett från problem som definitionsfrågor och oklarhet rörande datainsamling, kvarstår emellertid det faktum att inte heller dessa uppgifter ger någon kunskap om nationalitet, åtminstone inte vad gäller de serbokroatisktalande. För övrigt har man, av oklara skäl, sedan 1978 upphört att redovisa de jugoslaviska barnens språktillhörighet och talar i stället om "jugoslaviska språk".⁶

Även om siffrorna är osäkra, kan man ändå konstatera att den jugoslaviska invandringen till Sverige har en annan karaktär än den till vissa andra europeiska länder. I Tyskland eller Schweiz utgör kroaterna den största invandrargruppen, vilket inte är fallet i Sverige (Baučić 1973). Serberna, och överhuvudtaget folk från de södra delarna av Jugoslavien dominerar, vilket betyder att den jugoslaviska kulturen i Sverige har en annan framtoning än i de stora jugoslaviska invandrarländerna. Hos oss är det i högre grad fråga om en ortodox och delvis muslimsk Balkankultur, än om en katolskt-västeuropeisk kulturtradition.

Detta har bl.a. att göra med att invandringen till Sverige tog fart senare än emigrationen till mer närliggande länder. Därmed kom den också i större utsträckning att beröra södra Jugoslavien.

De siffror vi diskuterat ger tillsammans med uppgifter om föreningar och religiösa församlingar, liksom allmänna iakttagelser, vissa möjligheter att ändå i stora drag säga något om olika jugoslaviska nationers utbredning i Sverige. Man vet t.ex. att makedonierna är koncentrerade till Malmö, Helsingborg och Göteborg, att det bor många kroater i Västsverige, Malmöområdet och Småland, samt att koncentrationen av serber är stor i Mellansverige, även om dessa också lever i större grupper över hela Sverige.

Man kan på basis av jugoslaviska folkräkningssiffror och vissa svenska undersökningar anta att en stor del av jugoslaverna, kanske en majoritet, är född på landsbygden (Baučić 1973 Udović & Vuksanović 1979), vilket innebär att flyttningen till Sverige i många fall är den första mer intima kontakten med en urban kulturmiljö.⁷

De allra flesta jugoslaver i Sverige arbetar, till skillnad från t.ex. grekerna, inom tillverkningsindustrin. Mer än hälften av männen hade arbete före

emigrationen, medan utvandringen för kvinnornas del betytt ett arbete utanför hemmet (eller jordbruket). Förvärvsintensiteten bland de jugoslaviska kvinnorna i Sverige (80%) är för övrigt i jämförelse med svenskor eller andra invandrarkvinnor mycket hög (Data om invandrare 1981).

Undersökningar har visat att jugoslaverna har anpassat sig relativt väl till den svenska miljön (Ehn 1975) och deras levnadsförhållanden är på intet sätt dramatiskt sämre än svenskarna. Visserligen arbetar jugoslaverna mer och under svårare förhållanden, men rent ekonomiskt är deras levnadsnivå snarare bättre än jämförbara svenska grupper (Udović & Vuksanović 1979). Samtidigt uppskjuter de sin konsumtion till en oviss framtid och binder sina tillgångar i sparmedel, eller, vilket kanske är vanligast, investerar dem i en bostad i Jugoslavien. Stora summor remitteras varje år, och jugoslaverna hör vid sidan av greker och turkar till de invandrare som i störst utsträckning skickar pengar till hemlandet (Hamberg 1979, Widgren 1982).

Å andra sidan innebär utvandringen stora påfrestningar, och vissa tecken tyder på att jugoslaverna i hög grad drabbas av psykiska och psykosomatiska besvär (Boeke et al 1979, Dobromirovic & Cajvert 1982).

Det man rent allmänt tycks ha svårast att acceptera i Sverige är den svenska synen på äktenskap och familj och relationerna mellan barn och föräldrar, något man i och för sig inte är ensam om bland invandrarna.

2. *Invandrare och minoriteter*

Ämnet för mitt föredrag är alltså frågan om det kommer att uppstå en jugoslavisk minoritet i Sverige. Det finns flera definitioner av begreppet minoritet men vi kan stanna vid en som formulerats av Sven Reinans (1979:130):

en grupp människor som känner en viss samhörighet och har utvecklat ett eget gruppliv, en "infrastruktur", som tillfredsställer gruppmedlemmarnas behov, t.ex. av "kultur" eller socialt umgänge. Tillhörigheten till gruppen måste vara frivillig och gruppmedlemmarna måste själva önska tillhöra gruppen. Oftast kännetecknas gruppen av ett annat språk än majoritetsbefolkningen, men skillnaderna kan också vara religiösa eller kulturella.

Reinans menar vidare att ett fåtal av de svenska invandrargrupperna kommer att uppfylla dessa villkor.

Traditionellt har migration beskrivits som en process vilken med tiden leder fram till mer eller mindre fullständig assimilation. Invandrarna tänks genomgå olika stadier som innebär ett gradvis övertagande av det nya landets kulturmönster och som slutar i – den yttersta förutsättningen för integration – ett accepterande från majoritetsbefolkningens sida.⁸

Under det senaste decenniet har man ifrågasatt det lagbundna i en sådan utveckling och velat peka på hur minoritetsgrupper på olika sätt har bibe-

hållit sin distinkta karaktär och avståndet till majoriteten.⁹ Och det har i invandrarländerna blivit allt populärare att framställa sig som "multikulturella" samhällen som tar avstånd från "assimilationsideologin" (jfr den svenska, australiska eller kanadensiska politiken).

Andra har kritiserat dessa idéer, dels på mer eller mindre ideologiska grunder (t.ex. Stein & Hill 1977), dels eftersom man menar att det inte rör sig om en reell etnisk identitet, utan snarare om en "symbolisk identitet" som spelar en mindre betydelsefull roll för handlingsmönster och värderingar (Gans 1979).

Om vi lämnar de ideologiska utgångspunkterna åt sidan, d.v.s. resonemang av typen "fasthållande vid minoritetskulturer är skadligt" respektive "ett mångkulturellt samhälle är bra", finns det mycket som talar för att den "nya etniciteten" kan betraktas som en form av symbolisk identitet. På lång sikt tenderar de flesta invandrargrupper i det moderna samhället, i den mån de saknar egna från majoritetssamhället avgränsade sociala institutioner, att uppgå i majoritetsbefolkningen.¹⁰

Mitt resonemang vad gäller en eventuell jugoslavisk minoritet i Sverige, bygger på gängse kunskaps sociologiska och interaktionistiska teorier om hur en kultur¹¹ vidareförs och upprätthålles.¹² Det krävs alltså att individen eller gruppen under socialisationsprocessen övertar värderingar och handlingsmönster och att dessas karaktär av social verklighet stöds i den sociala interaktionen med övriga gruppmedlemmar. För att detta skall vara möjligt krävs dessutom vissa makrosociologiska förutsättningar, som gruppstorlek, koncentration och viss grad av homogenitet. I invandrarsituationen betyder detta att det dels bör finnas ett tillräckligt stort antal minoritetsmedlemmar och att dessa inte lever alltför åtskilda från varandra, dels att det sker en kontinuerlig invandring, så att andelen födda i värdlandet (och socialiserade i dess kulturmiljö) inte blir för stort. Vidare bör minoriteten ha tillgång till egna institutioner som kan föra kulturarvet vidare och tjäna som samlingspunkter för informell social interaktion (Breton 1964).

Vid sidan av dessa demografiska och socialpsykologiska förutsättningar kommer vad som kallats "etnolingvistisk vitalitet" att spela en roll för kulturbevarandet, d.v.s. den utsträckning i vilken den egna kulturtraditionen av gruppen betraktas som ett betydelsefullt värde (Giles et al 1977).

Innan vi går in på utsikterna att bevara jugoslavisk kultur i Sverige, kan det finnas anledning att i korthet beröra frågan om den jugoslaviska identitetens karaktär.

3. Jugoslavisk identitet

Jugoslavien är som bekant en federal statsbildning och kanske skulle man kunna säga att landet är det idealtypiska exemplet på ett mångnationellt samhälle.

Förutom de sex sydslaviska folkgrupper (serber, kroater, muslimer,¹³ slovener, makedonier och montenegriner), som konstituerar den jugoslaviska federationen, finns ett stort antal minoriteter (albaner, ungrare, turkar m fl) vilka uppgår till ca 15% av landets befolkning.

Denna heterogenitet, som är en följd av specifika historiska och sociala förhållanden (utländsk dominans, migrationsrörelser, sen nationsbildning), innebär att begrepp som nation och etnisk identitet spelar en mycket stor roll i samhälle och kulturliv. Jugoslaverna är i jämförelse med svenskarna påfallande nationellt medvetna, vilket har att göra med att nationsbildningen ägde rum samtidigt med en allmän moderniseringsprocess. Den nationella tillhörigheten fick, liksom på Balkan och Östeuropa i övrigt, en specifik, både social och individuell dimension som man inte möter i Nordvästeuropa.¹⁴

Under 1800-talets nationella renässans fanns på sydslaviskt område både jugoslaviska och rent nationella strömningar. De senare blev mer framträdande på grund av de stora kulturskillnader som befästs under Österrike-Ungern och Turkiet.¹⁵

När landet enades efter första världskriget fanns skilda uppfattningar om vari det jugoslaviska bestod och olika försök under mellankrigstiden och efter andra världskriget att skapa en jugoslavisk nationalitet uppfattades i regel som förtäckta storserbiska strävanden.

Med ett något drastiskt språkbruk skulle man därför kunna hävda att det i en mening inte finns några jugoslaver, eftersom de jugoslaviska medborgarna i första hand identifierar sig med en specifik nation och kulturmiljö.

Visst finns det en känsla av tillhörighet till Jugoslavien, av att de jugoslaviska nationernas öden är sammanlänkade, men det är betecknande att endast ett fåtal medborgare i folkräkningarna väljer att kategorisera sig som jugoslaver.¹⁶

Ett resultat av den utländska dominansen och nationsbildningens karaktär är att de sydslaviska språken standardiserades relativt sent. På serbo-kroatiskt och slovenskt språkområde skedde detta under 1800-talets senare hälft (Naylor 1980, Stankiewicz 1980), medan makedonskan blev litteraturspråk först efter andra världskriget (Koneski 1980).

Detta, liksom Jugoslaviens sociala struktur (en stor landsbygdsbefolkning) har medfört att dialekterna fortfarande spelar en stor roll och i vissa fall skiljer sig avsevärt från standardspråket (Ivić 1958, Magner 1978).

En annan konsekvens är att språken kommit att spela en mycket stor roll som nationella symboler (Magner 1967, Tollefson 1980). Mest känd är kontroversen rörande serbokroatiskans natur. De flesta slavister torde mena att det rör sig om ett och samma språk om än med två varianter (jfr. t.ex. Birnbaum 1980, Mönnesland 1971, Naylor 1980), och en serb eller kroat har inga svårigheter att förstå varandra. Samtidigt finns i språksociologisk mening två standardspråk (Dunatov 1978), varför texter författade i

Zagreb har en omisskännlig karaktär, som skiljer dem från sina motsvarigheter i Beograd.

Det finns alltså i Jugoslavien stora kulturella skillnader som innebär att begreppet jugoslavisk identitet blir något synnerligen komplext. Beroende på social och nationell tillhörighet kommer jugoslaven att betona det nationella, respektive jugoslaviska i större eller mindre grad och dimensioner som språk, religion, kultur eller politisk ideologi kommer att variera i betydelse.¹⁷

Jag skall i fortsättningen diskutera de olika faktorer som kan tänkas vara av betydelse för upprätthållandet av en jugoslavisk identitet i Sverige och då uppehålla mig vid institutioner, politiska ramar och grundläggande samhälleliga processer.

4. Jugoslaviska institutioner i Sverige

4.1 Föreningarna

Inom ramen för det jugoslaviska riksförbundet i Sverige finns ca 130 lokalföreningar organiserade i 13 distrikt. Dessutom finns i riksförbundet specialektioner eller -föreningar för t.ex. pensionärer, lärare, kvinnor o.s.v. (jfr Adresar ...).

Till en början hade dessa föreningar en alljugoslavisk karaktär, men sedan slutet av sjuttioalet har man uppmuntrat eller accepterat bildandet av föreningar på nationell grund. Sådana fanns i och för sig tidigare vad gäller slovenier och makedonier (där de språkliga och kulturella skillnaderna gentemot de serbokroatisktalande nationerna är entydiga). Det nya var att också kroatiska organisationer bildades inom riksförbundets ram.

Detta hade flera orsaker. En var utvecklingen i hemlandet, där de olika republikerna och områdena blev alltmer autonoma i förhållande till den federala regeringen, särskilt efter 1974 års författning och därmed fick det konstitutionella ansvaret för "sina" utvandrare. En annan orsak var problemen utomlands och den ringa organisationsgraden särskilt bland kroaterna (Čičak-Chand 1977).

Sålunda har det jugoslaviska riksförbundet idag en kroatisk, makedonsk, slovensk och serbisk "intressegemenskap",¹⁸ som vid sidan av de territoriella organen koordinerar respektive nationella föreningar.

På lokal nivå finns även bosniska (muslimska), ungerska, albanska och turkiska föreningar.

Denna utveckling har inte förlöpt alldeles friktionsfritt och man kan i den Sverigejugoslaviska pressen följa en stundtals relativt häftig debatt mellan särskilt riksförbundets centrala ledning och den kroatiska intressegemenskapen.¹⁹

Vid sidan av det av Jugoslavien officiellt erkända riksförbundet finns även fristående organisationer. Mest framträdande och aktivt är det kroa-

tiska riksförbundet i Sverige, men det finns också albanska, serbiska och andra grupperingar.

Det är oklart hur många medlemmar riksförbundet och dess lokalföreningar har. Förmodligen rör det sig om en siffra någonstans mellan 12 000 och 19 000.²⁰

I den jugoslaviska pressen i Sverige förs då och då diskussioner om den bristande aktiviteten i föreningarna och överhuvudtaget förefaller det finnas en hel del oenighet, ett svåröverskådligt komplex av politiska, nationella och rent personliga motsättningar som torde ha negativa konsekvenser för verksamheten.

Det har också förekommit hård intern kritik mot Sverige-jugoslavernas bristande kulturella engagemang.²¹

I och för sig är vad man kallar den bristande kulturella aktiviteten bland de jugoslaviska medborgarna inte förvånande med tanke på de jugoslaviska invandrarnas bakgrund – hur beklagansvärd den än må te sig för jugoslaviska intellektuella. Det rör sig om människor som i hemlandet knappast deltog i landets politiska liv och som i Sverige är upptagna med att arbeta hårt för att förbättra sin och familjens situation.

Ett dilemma för de jugoslaviska föreningarna i Sverige är den nära anknytningen till hemlandets institutioner.²² Liksom det officiella Jugoslavien betraktar man vistelsen i Sverige som temporär, vilket får följder för klubbarnas allmänna inriktning. Detta innebär naturligtvis ett starkt engagemang för att bibehålla den jugoslaviska identiteten utomlands, men kanske också att man blundar för realiteter i invandrarsituationen.²³

Ett annat uttryck för detta dilemma är den misstro man visat mot jugoslaviskt deltagande i de svenska kommunalvalen.²⁴

Ytterligare ett problem torde vara tendensen att betrakta föreningarna i första hand som ett organisationstekniskt problem, d.v.s. man förordar en mer uttalad professionalisering av föreningsarbetet.²⁵ Detta kan innebära att det uppkommer en klyfta mellan "aktivisterna" och de "vanliga" jugoslaverna på rent språksociologiska grunder. De tidigare arbetarna och bönderna är helt enkelt i mindre utsträckning vana vid den retorik som dominerar Jugoslaviens offentliga liv.

Under sista tiden kan man emellertid skönja en viss kritik också mot hemlandet i riksförbundets press. Den riktar sig allmänt mot Jugoslaviens engagemang för utvandrarerna, bl.a. att man inte skulle göra tillräckligt rent konkret för att möjliggöra ett återvändande.

4.2 Religiösa samfund

Religiösa samfund har traditionellt spelat en stor roll i invandrarsituationer. Detta har gällt också jugoslaverna i Nordamerika, Australien och delvis Västeuropa. I Sverige är situationen däremot en annan, vilket bl.a. beror på den svenska invandrapolitikens inriktning.

Den serbiska ortodoxa kyrkan har församlingar i Malmö, Göteborg, Stockholm och Västerås, den makedonska ortodoxa kyrkan i Malmö och Göteborg.

Vidare finns ett antal katolska präster (kroater och slovenier), kanske 4–5, verksamma på olika håll i Sverige.

Beträffande muslimerna vet vi mycket litet, men det förefaller som om muslimer från Jugoslavien i vissa muslimska församlingar spelar en framträdande roll.

De religiösa samfunden brottas med stora ekonomiska svårigheter. Ett grundläggande problem är dock att det helt enkelt är svårt att komma i kontakt med potentiella församlingsmedlemmar, eftersom i Sverige endast medlemskap i Svenska kyrkan registreras.

Trots detta bedrivs en relativt varierad religiös verksamhet på ett flertal orter (åtminstone periodiskt) i form av gudstjänster, förrättningar, religionsundervisning etc.

En specifik jugoslavisk problematik rör den potentiella eller reella motsättningen mellan den socialistiska staten och de religiösa samfunden. I Sverige tycks detta emellertid inte ha yttrat sig på något mer dramatiskt sätt.²⁶

4.3 Kulturliv

De jugoslaviska föreningarna ägnar sig åt olika typer av verksamhet, kanske i första hand idrott och folkdans (Bukovac-Re 1983). Man anordnar även manifestationer av skilda slag, som firandet av nationaldagen eller evenemang av typen kultur dagar (t.ex. makedonska, kroatiska eller nu senast serbiska). I mindre utsträckning organiseras kulturell verksamhet i ordets snävare innebörd t.ex. litteraturaftnar, studiecirklar eller språkundervisning.²⁷

I Sverige finns dock inte så få jugoslaviska intellektuella: konstnärer, författare och musiker. De framträder oftast som enskilda och förefaller spela en mindre roll i föreningslivet. Man har emellertid startat ett bokförlag (Svejug) som redan utgivit åtskilliga diktsamlingar och romaner.

De svenska biblioteken köper årligen in ett relativt stort antal böcker på olika jugoslaviska språk, men så vitt bekant finns inga studier av i vilken utsträckning dessa böcker läses. Frågan är också om man köper in de "rätta" böckerna. Man kan naturligtvis ha olika åsikter i det fallet, men det är tveksamt om anglosachsisk och annan populärlitteratur översatt till serbokroatiska är det som man i första hand borde satsa på. Inköpen sker dessutom i "paket" där enskilda bibliotek har föga inflytande över litteraturvalet.

Inom riksförbundets ram finns också en tidningsutgivning på olika sydslaviska språk. För det första riksförbundets officiella organ Jugoslavenski list med en upplaga på ca 4 000 exemplar. Dessutom har intressegemenska-

perna sina tidningar: Makedonski vestnik (makedonierna), Naš glas (slovenerna) samt Hrvatska riječ (kroaterna). Vidare utger lärarförbundet en bulletin och även kyrkorna trycker medlemsblad.

Det utanför riksförbundet stående kroatiska riksförbundet utger tidningen Hrvatski glasnik (upplaga ca 3 000 ex.) och man kan också på olika håll i Sverige köpa emigranttidskrifter från England, Tyskland etc.

Till Sverige importeras även jugoslavisk dags- och veckopress. Vissa jugoslaviska tidningar har varje vecka speciella bilagor som direkt vänder sig till utlandsjugoslaverna.

Det finns slutligen en officiell svensk informationstidskrift på serbokroatiska, Naše novine, som vänder sig till de jugoslaviska invandrarna.

Undersökningar utförda i Sverige och Jugoslavien tyder emellertid på att jugoslaverna i relativt liten utsträckning följer pressen, vare sig den jugoslaviska eller utlandsjugoslaviska (Letić 1977, Leković 1981, Löwander 1978). Detta har förmodligen att göra med att Jugoslavien som tidningsläsarnation kommer mycket långt ned på den europeiska listan (Lukač 1983).

Då spelar TV och radio en större roll. De jugoslaviska magasin- och nyhetsprogram som produceras av Sveriges radio och lokalradion har relativt många tittare/lyssnare och detsamma gäller radioutsändningar från hemlandet (Löwander 1978).

Ändå måste man konstatera att massmedia (utom TV) eller böcker inte tycks spela någon avgörande roll i Sverige-jugoslavernas liv.

4.4 Skolan

Den institution som flertalet jugoslaver kommer i kontakt med förefaller i stället vara den svenska skolans hemspråksundervisning. Drygt 60 % av de barn som registreras i den årliga statistiken deltar i denna undervisning. Dessutom finns ett mindre antal enbart serbokroatiskspråkiga klasser.

Av siffrorna från 1977 framgår emellertid att det finns mycket stora variationer mellan de olika språkgrupperna vad gäller graden av deltagande. Slovakisk-, ungersk-, rumänsk- och turkspråkiga elever var i avsevärt mindre utsträckning enrollerade i hemspråksundervisningen än albansk-, makedonsk- eller serbokroatisktalande. Också i den sistnämnda gruppen var emellertid skillnaderna stora mellan olika geografiska områden. Deltagandet var större i Stockholmsområdet än i Göteborgs- och Malmöregionerna eller Smålandslänen (SM 1977 U:22). Det skulle kunna bero på att koncentrationen av kroater eventuellt är större i dessa områden och att de kroatiska föräldrarna anser att barnen inte undervisas på sitt modersmål.²⁸ Vi vet emellertid ingenting med säkerhet på den punkten.

Andelen barn som omfattas av hemspråksundervisningen har ökat sedan 1977, men är fortfarande mindre än den andel som i Tyskland följer den s.k. kompletterande undervisningen, dopunska nastava, (Baučić 1981). En annan skillnad är att man i Sverige, i motsats till Västtyskland (men i likhet

med Schweiz), inte har velat gå med på direktrekrytering av lärare från Jugoslavien, något som varit en ständig källa till irritation på jugoslavisk sida (jf. t.ex. Zidarić 1981).

Överhuvudtaget är det officiella Jugoslavien kritiskt inställt till den svenska skolpolitiken, som man betraktar som ett försök att under integrationens täckmantel assimilera de jugoslaviska barnen (Cerovac 1980, Petkovski 1980).

Sammanfattningsvis torde man kunna säga att utbyggnaden av jugoslaviska institutioner i Sverige (föreningar, kyrka, massmedia, skola) är relativt måttlig i ett jämförande perspektiv. Det gäller både om man ser till situationen i klassiska invandrarländer eller jämför med andra grupper i Sverige. Också intensiteten i engagemanget förefaller vara mindre än i andra grupper, i synnerhet jämfört med grekerna.

Detta har åtminstone delvis att göra med det faktum att Jugoslavien är ett mångnationellt samhälle och att det p.g.a. språk- och kulturskillnader kan vara svårt att skapa en verksamhet som tillgodoser alla intressen.

5. Den svenska invandrapolitiken

Vi har redan snuddat vid den roll svensk invandrapolitik spelar i det här sammanhanget. Ett karaktäristiskt drag är ju att de etniska institutionerna i Sverige i stor utsträckning har tillkommit som ett resultat av den svenska statens åtgärder. Sverige brukar berömma sig av att ha den kanske mest utbyggda invandrapolitiken och vara det land som gör mest för att stödja invandrarnas kultur.

Det finns ingen anledning att misstro de goda avsikterna, men trots allt finns det en motsättning mellan de olika invandrargruppernas intressen och den svenska politiken. I stor utsträckning sker undervisning och föreningsaktivitet på Sveriges villkor och under svensk kontroll (åtminstone i den meningen att man genom ekonomiska styrmedel kan välja vad man vill stödja). Det vore naturligtvis rent principiellt tänkbart att en stor del av denna verksamhet sköttes på frivillig basis och under invandrargruppernas mer direkta kontroll, vilket är fallet i traditionellt multikulturella samhällen. Detta är emellertid mycket svårt att uppnå i ett socialt system av svensk typ med dess mycket höga grad av centralstyre.

Det grundläggande problemet, som aldrig på allvar har diskuterats i Sverige, gäller i vilken utsträckning vi verkligen är beredda att bli ett mångkulturellt samhälle där olika grupper – såsom grupper – har bestämda kulturella rättigheter. Den svenska politiken kännetecknas av det vällovlige syftet att garantera den enskilde invandraren samma sociala trygghet och rättigheter som en svensk och se till att han som individ inte diskrimineras. I mindre utsträckning, om alls, är man villig att garantera någon form av minoritetsrättigheter.²⁹

Utan att egentligen tänka igenom vad det skulle innebära har riksdagen lovat att trygga invandrarbarnens kulturella identitet, samtidigt som man vidtar administrativa åtgärder som kanske leder till motsatt resultat.

I stället för en fråga om rättigheter ser den svenska politiken invandrarfrågorna i alltför stor utsträckning som ett (potentiellt eller reellt) socialt problem.³⁰ Bevekelsegrunden för hemspråksundervisningen är t.ex. i första hand mentalhygieniska: d.v.s. om man inte har den eller den formen av undervisning kommer dessa barn att få problem. Om det sedan skulle visa sig att barnen inte har problem, bortfaller egentligen skälen för undervisningen.

Detta kontrasterar starkt mot den uppfattning som kommer till uttryck i den jugoslaviska pressen i Sverige eller i officiella jugoslaviska dokument. Även om man ofta har anpassat sig till svensk terminologi och t.ex. talar om halvspråkighet, är den yttersta grunden för modersmålsundervisningen risken för assimilation. Man använder sig i det sammanhanget av begreppet "odnarodnjavanje" d.v.s. "denationalisering" eller förlust av den nationella identiteten. Det är detta som upplevs som dramatiskt och hotande.

6. *Demografiska faktorer och sociala processer*

Det finns två grundläggande förhållanden som har stor betydelse för möjligheten att upprätthålla en jugoslavisk kultur i Sverige: antalet jugoslaver och deras geografiska koncentration.

De flesta jugoslaver lever alltså i storstadsregionerna, men ändå finns många som är bosatta i mindre städer och samhällen med relativt få jugoslaver.

Vi kan ta ett exempel som ger en mer konkret uppfattning om vad det rör sig om. Med en mycket vid definition av begreppet jugoslaver³¹ fanns 1980 i Malmö 132 jugoslaviska ungdomar i femtonårsåldern. I Göteborg fanns 87, i Stockholm 36, Helsingborg 36, Jönköping 32 och i Halmstad 28. Det är alltså fråga om städer där koncentrationen av jugoslaver är som störst.

Det betyder att många jugoslaviska ungdomar växer upp i en social miljö där det finns få möjligheter att umgås med jämnåriga landsmän (eller starta enspråkiga klasser respektive skolor).

Beaktar man det faktum att antalet barn fördelar sig på minst åtta språk framstår problemet ännu tydligare.

Utgår man från den sociala interaktionens betydelse för upprätthållandet av språk och kulturtradition innebär det att många jugoslaver lever i en omgivning där deras jugoslaviska identitet har mindre möjligheter att bekräftas genom samvaron med landsmän.

I en pilotstudie om språkutvecklingen i serbokroatiska hos jugoslaviska barn i Skåne tar Durović & Stankovski (1979) fasta på detta i sin diskussion. Enligt deras preliminära resultat saknas det helt enkelt ofta tillräckligt

många samtalspartner för att det skall uppstå en enhetlig språklig norm. Ingen dialekt är stark nog att prägla det talade språket.

De äldre barnen och ungdomarna som i de flesta fall var födda i Jugoslavien behärskade vanligen språket relativt väl (d.v.s. den dialekt som talades i föräldrahemmet). De yngre, Sverigefödda barnen hade däremot i många fall en instabil språkstruktur med element från svenska och skilda dialekter, trots att de deltagit i den svenska skolans hemspråksundervisning.³²

Dessa Lundaforskarens undersökning är för övrigt en av de synnerligen få studier som ägnas språket som sådant. De fann bl.a. att man kunde iaktta fonetiska reduktioner som en följd av den svenska språkmiljöns inflytande, liksom förenklingar i kasussystemet och interferenser i ordförrådet.

Liknande resultat har nåtts i en sociolingvistisk undersökning i Västtyskland (Stölting 1980).

Eftersom tre fjärdedelar av de jugoslaviska barnen i Sverige är födda här i landet och ett ökande antal barn kommer att socialiseras i en jugoslavisk invandrarkultur som är utsatt för förändring kommer det, om tendenserna gäller även i ett större sammanhang, på sikt att bli svårare att bevara språket.

Å andra sidan lever de jugoslaviska barnen, liksom greker och turkar, i större utsträckning än andra "invandrabarn" i familjer med två utländska (jugoslaviska) föräldrar³³. Jugoslaverna gifter sig dessutom även i Sverige i högre grad med landsmän än många andra invandrare.

Dessa förhållanden skulle kunna motverka de tendenser vi pekat på.

Jag vill sist peka på några tabeller som illustrerar de problemställningar som har diskuterats här. Se Appendix s. 55–56. Uppgifterna är hämtade från min egen undersökning av jugoslaviska barn i Sverige.³⁴

Tabellerna visar att den institutionella anknytningen, förutom deltagande i hemspråksundervisning, är relativt låg. Vidare framgår det starka inflytandet från den svenska kulturmiljön vad gäller massmedia och kultur. Detsamma gäller användandet av talspråket, där de flesta använder modersmålet i samtal med föräldrarna, men i stor utsträckning svenska med syskon och jämnåriga kamrater. Däremot har majoriteten en positiv attityd till sitt ursprung och identifierar sig i stor utsträckning som jugoslaver. Slutligen framgår att de barn som har endast en jugoslavisk förälder knappast har en jugoslavisk språkligt-kulturell identitet.

7. Sammanfattning

Skulle man utgå enbart från sociologiska och socialpsykologiska modeller finns alltså flera faktorer som försvårar bevarandet av en jugoslavisk kultur i Sverige (antal, koncentration, tillgång till egna institutioner, åldersfördelning, den svenska invandrapolitiken). Samtidigt är den jugoslaviska kultu-

rens framtid inte enbart beroende av strukturella förhållanden, utan också i hög grad av jugoslavernas egna ambitioner och handlande.

Vad man däremot skulle kunna förutsäga är att det på samma sätt som i USA, Canada eller Australien förmodligen kommer att uppstå flera jugoslaviska kulturer i Sverige. Bl.a. föreningsstrukturen pekar i den riktningen.

Av stort intresse är vilken roll som kommer att spelas av de unga jugoslaver som studerar vid svenska gymnasier och universitet. Jugoslaviska ungdomar går vidare till gymnasieskolans teoretiska linjer i nästan samma eller samma utsträckning som svenska elever. Vilket betyder att de i realiteten är mer framgångsrika.³⁵ Kommer de att bevara sin etniska identitet, eller som en följd av social mobilitet bli svenskar?

En annan intressant frågeställning är vad som kommer att hända med de invandrare som tillhör jugoslaviska minoritetsgrupper. Kommer de att bibehålla sin anknytning till Jugoslavien, kommer de att assimileras snabbare?

Som antytts saknar vi i flera avseenden viktig kunskap, ibland grundläggande, för att kunna besvara den här typen av frågor. Vill vi ha sådan kunskap måste den emellertid bygga på en förståelse av jugoslavernas hemland och kultur, vilket i sin tur kräver en grundläggande kompetens vid våra universitet i till synes mindre viktiga ämnen.

Noter

¹ Jfr. Widgren 1977, Widgren 1981, Widgren 1982, Reinans & Widgren 1983.

² Jfr. Hamberg 1981, SOU 1982:49, Widgren 1982, Reinans & Widgren 1983.

³ Detta framgår också av tabeller över t.ex. språktillhörighet/republik.

⁴ Bristen på en svensk språk-, nationalitets- och religionsstatistik är i jugoslavernas fall mycket besvärande. Både ur forskningens, men framförallt från invandrarnas egen och myndigheternas utgångspunkt. Inte minst förutsätter de invandrarpolitiska målsättningarna och besluten, liksom ett rent rättvisekrav, att sådan statistik finns.

⁵ Jfr. Statistiska meddelanden serie U, fr.o.m. 1975.

⁶ Tidigare redovisades åtta språk, d.v.s. förutom de sydslaviska språken serbokroatiska/kroatoserbiska, slovenska och makedonska, även ungerska, rumänska, slovakiska, turkiska och albanska. Att siffror över "jugoslaviska språk" knappast ger någon säker information om t.ex. behovet av lärare i slovenska, albanska eller serbokroatiska, säger sig självt.

⁷ Denna problematik, utvandringen som en aspekt av en pågående urbaniseringsprocess i Jugoslavien, har särskilt diskuterats av Tanić (1974) i hans undersökning av emigrationen från den serbiska landsbygden.

⁸ Mest känd i den nyare litteraturen i denna forskningstradition är Gordons typologi (Gordon 1978). En ingående diskussion av ackulturations- och assimilationsbegreppen återfinns hos Teske & Nelson (1974).

⁹ Jfr. t.ex. Glazer & Moynihan 1970.

¹⁰ Språksociologen Joshua Fishman, som egentligen var den som myntade termen "symbolisk identitet", skildrar i sin stora bok om språkliga och kulturella minoriteter i USA (Fishman 1966) hur den etniska kulturen försvinner som ett resultat av konflikten mellan folkkultur/folkspråk och det omgivande samhällets kultur. Man saknar i de flesta fall just på grund av sin relativa litenhet institutioner motsvarande storsamhällets, och möjligheterna att använda ursprungsspråket utanför familjen är relativt små och minskande. Den undervisning som ges i

de respektive minoriteternas standardsspråk inom ramen för etniska skolor kan i längden inte bromsa utvecklingen, eftersom det inte är detta språk man talar i hemmet och det finns få institutioner där man kan använda det i sitt arbete. Senare data rörande bl.a. den idag största och mest vitala minoriteten i USA, den spansktalande, visar att också i det fallet är det fråga om principiellt samma process (Veltman 1981). De bör kanske, för att undvika alla missförstånd, påpekas att Fishman inte ser detta som en önskvärd utveckling.

¹¹ Med kultur förstås i enlighet med traditionell antropologiskt/sociologiskt språkbruk helheten av värderingar och beteendemönster, liksom kulturprodukter av olika slag, inom en given grupp eller samhälle.

¹² En mer utförlig diskussion i ämnet kommer att publiceras under våren i en uppsats med den preliminära titeln "Att bevara jugoslavisk identitet och kultur i Sverige: Utgångspunkter och problemställningar." Det har berörts i Magnusson (1981). Här kan hänvisas till Berger & Luckmann (1967).

¹³ Termen muslim som nationell beteckning syftar på de serbokroatisktalande muslimerna i Bosnien.

¹⁴ I litteraturen om nationalism talar man i det här sammanhanget om "östlig" och "västlig" nationalism (Plamenatz 1973).

¹⁵ Detta innebär inte att jugoslaverna i någon mer allmän mening skulle vara större chauvinister än svenskarna, utan enbart att deras "nationalism" uttrycks just i nationella termer, inte som hos oss genom en identifikation av det svenska med honnörsord som framsteg, demokrati, jämlikhet eller välfärd.

¹⁶ I den senaste folkräkningen, 1981, skedde en oväntat ökning av andelen "jugoslaver" från 1,3 till 5,4%, vilket framkallade en livlig diskussion om huruvida detta var ett tecken på framsteg eller symptom på en kris i det jugoslaviska samhället. Det är karaktäristiskt att jugoslaverna är flest i de mångnationella, men samtidigt serbokroatisktalande miljöerna, medan de knappast existerar i Slovenien, Kosovo eller Makedonien. Beträffande folkräkningen 1981 jfr. Magnusson 1982.

¹⁷ Jugoslavien är för övrigt intressant även av det skälet att dess historia visar att inte endast språk kan utgöra grunden för en nationsbildning. Det är språket som differentierar mellan kroater-slovenier, serber-makedonier eller albaner – (bosniska) muslimer, medan den religiöst/kulturella traditionen givit upphov till etniska gränser mellan serber, kroater, muslimer och montenegrinier och medfört att de utvecklats till distinkta nationer (Magnusson 1982 b).

¹⁸ Termen "interesna zajednica" används i Jugoslavien efter 1974 i första hand om olika typer av organ eller sammanslutningar som sysslar med ickeproducerande verksamhet, t.ex. det som i Sverige faller under den "offentliga sektorn" eller "samhället".

¹⁹ Jfr. Jugoslavenski list och Hrvatska Riječ från senare år.

²⁰ Frågan diskuterades nyligen i invandrarverkets tidskrift Ny i Sverige (Nr 1/1983). Riksförbundets organisationssekreterare Maja Bukovac-Re utgår här från den svenska officiella statistiken och beräknar medlemsantalet till 22 000, d.v.s. ca 40% av jugoslaverna i Sverige.

Samtidigt säger Bukovac-Re att förbundets tidning Jugoslavenski list distribueras till alla medlemsfamiljer i en upplaga på 3 800 exemplar. Det borde innebära att förbundet har mellan 15 000–19 000 medlemmar. Den senare siffran överensstämmer med Bäckes (1983) undersökning av invandrarorganisationer där riksförbundet enligt egna uppgifter anser sig ha 19 200 medlemmar, vilket skulle motsvara en organisationsgrad på 41%.

Å andra sidan säger Čičak-Chand (1977) på basis av jugoslaviska studier av situationen i invandrarländerna att de jugoslaviska föreningarna som regel organiserar mellan 10–30% av medborgarna utomlands. Situationen är mest besvärlig i Västtyskland där endast 3,6% är medlemmar i föreningarna och bäst i Sverige där nära en tredjedel av de jugoslaviska medborgarna är anslutna. Detta torde innebära att den lägre siffran är den rimligare. Räknar man in också tidigare medborgare hamnar man någonstans kring 15 000.

Det kan tilläggas att enligt en undersökning genomförd 1976 av SCB på uppdrag av Nämnden för samhällsinformation skulle 16% av jugoslaverna vara medlemmar i någon invandrarförening, mot 19% av finländarna och 37% av grekerna (Reinans 1980).

²¹ En tidigare redaktör för Jugoslavenski list, orsakade för något år sedan skandal genom att i en från artikel pepprad med Balkaninvektiv kritisera sina landsmän för den bristande kulturella nivån i jämförelse med t.ex. greker, ester eller andra (jfr. Jugoslavenski list 1981, nr 109).

²² Enligt Čičak-Chand uppkom föreningarna till en början spontant. Sedan början av sjuttioa-

let koordineras dock deras verksamhet av socialistiska alliansen i hemlandet och jugoslaviska tjänstemän utomlands. En betydelsefull roll spelas av ambassader och konsulat som på olika sätt bistår föreningarna, särskilt i organisations- och personfrågor (Čičak-Chand 1977).

²³ Det fanns under 70-talet en grupp jugoslaver kring tidskriften "Mi u Švedskoj" (Vi i Sverige) som betraktade sig just som en jugoslavisk minoritet i Sverige. Tidningen och gruppen kritiserades från riksförbundets sida och man upphörde med sin verksamhet av brist på ekonomiskt stöd.

²⁴ I samband med valen 1976 rådde in i det sista oklarhet om Riksförbundets position. (Hammar 1979).

1980 kom från Socialistiska alliansens presidium ett auktoritativt uttalande där man överlät åt utvandrarerna att utnyttja sin eventuella aktiva eller passiva rösträtt, samtidigt som man motsatte sig att jugoslaver engagerade sig i politiska partier utomlands eller att partipolitiska diskussioner ägde rum i de jugoslaviska föreningarna. Jfr. Zaključci.

²⁵ Jfr. resonemang hos Čičak-Chand (1977) om den otillfredsställande sociala sammansättningen av föreningarnas styrelser och behovet av ytterligare professionella politiska funktionärer.

²⁶ Vid ett möte i republiken Kroatien mellan politiker/administratörer och företrädare för kroatiska föreningar i Sverige och andra länder, beklagade dock de jugoslaviska representanterna vissa felgrepp i detta sammanhang i Sverige. Jfr. Hrvatska Riječ 1980/6.

²⁷ Vissa kroatiska föreningar i riksförbundet har dock startat undervisning i modersmålet. Jfr. Hrvatska Riječ 1982/4-5.

²⁸ Kommentarer i Jugoslavenski list och Hrvatska riječ tyder på detta. Jfr. även Ny i Sverige nr 4/1977.

²⁹ Jfr. Schwarz intervjuer (Schwarz 1976, 1979) med framträdande svenska politiker, där det klart framgår att de stora partierna inte är villiga att t.ex. acceptera enskilda skolor eller misstror tendensen att människor av samma nationalitet bor i vissa områden etc.

³⁰ Detta märks även i forskningens inriktning. Invandrarforskning karaktäriseras oftast som uppdrags- eller "sektorsforskning". Bortsett från att detta är en tveksam benämning, med tanke på att forskning kring t.ex. identitet och olika språkliga problemställningar i ett internationellt perspektiv hör till kategorin grundforskning, krävs även för god uppdragsforskning en medvetenhet om vetenskapligt relevanta frågeställningar och förtrogenhet med invandrarernas kulturbakgrund. Det senare förutsätter dessutom en godtagbar beredskap vad gäller utbildning och forskning i språkliga, kulturvetenskapliga och historiska discipliner.

³¹ Siffrorna är hämtade från en statistisk sammanställning SCB gjorde för EIFOs räkning 1979. Definitionen av jugoslaviskt barn var det barn som hade åtminstone en förälder som var jugoslavisk medborgare eller född i Jugoslavien.

³² Detta pekar på den stora betydelse socialisationsprocessen spelar och att invandrarbarn till sin kulturella och språkliga identitet kommer att skilja sig åt beroende på i vilken ålder de flyttade (Schrader et al 1979).

³³ Det finns på basis av situationen i Jugoslavien anledning att tro att de i de flesta fall tillhör samma nation och språkgrupp även om de talar skilda dialekter.

³⁴ Projektet går under namnet "Mellan två kulturer" och har stötts av HSFR. Syftet är att studera kulturell identitet hos jugoslaviska barn och ungdomar i Sverige. Undersökningen omfattar 730 jugoslaviska barn från grundskolan och gymnasiet i Malmö, samt ytterligare ca 200 ungdomar i 18-19 årsåldern från andra delar av Sverige. De tabeller som redovisas här rör högstadie- och gymnasieelever. Definitionen av jugoslavisk elev var den vida (minst en jugoslavisk förälder).

³⁵ Den officiella statistiken (jfr. SMU 1980:27, Liljegren & Ullman 1981) har inte tagit hänsyn till socialgrupp i jämförelsen mellan svenskar och invandrare. Det faktum att jugoslaver i ungefär samma utsträckning som svenskar går vidare till de universitetsförberedande linjerna borde innebära att socialgrupp tre bland jugoslaverna är mer framgångsrik i skolan än motsvarande grupp bland svenskar, eftersom förhållandevis få jugoslaver tillhör socialgrupperna ett och två. Detta antagande bekräftas av en undersökning i Malmö (Petersen 1981).

Appendix. Tabeller

Deltagande i hemspråksundervisning.

	Antal	Procent
Deltar	184	55,6
Deltar ej	142	42,9
Ej svar	5	1,5
N = 331	331	100

Läsning av svenska och jugoslaviska tidningar.

	Svenska	Jugoslaviska
Dagligen	44,4	2,7
Flera ggr/vecka	31,1	10,6
En gång/vecka	12,4	8,5
Flera ggr/månad	5,1	11,2
Sällan	4,5	31,4
Aldrig	0,9	35,3
Ej svar	1,5	0,3
N = 331		

Lyssnare på jugoslaviskspråkiga radioprogram.

	Sveriges Radio	Jugoslavisk Radio
Dagligen	3,0	3,3
Flera ggr/vecka	4,2	5,7
En gång/vecka	8,5	5,1
Ibland	5,7	43,5
Aldrig	78,5	42,3
N = 331		

Läsning av svenska och jugoslaviska böcker.

	Svenska	Jugoslaviska
Flera i veckan	12,7	0,3
En i veckan	13,6	3,9
Flera i månaden	20,5	4,5
En i månaden	21,5	9,4
Sällan	24,5	41,1
Aldrig	4,5	40,8
Ej svar	2,7	0,0
N = 331		

Samtalsspråk med föräldrar, syskon och vänner.

	Moder	Fader	Syskon	Vänner
Alltid svenska	13,0	11,2	28,8	29,9
Mest svenska	6,6	6,3	13,0	15,1
Båda lika mycket	8,5	7,3	21,8	19,3
Mest "jugoslaviska"	13,6	13,6	10,8	13,5
Alltid "jugosl"	54,7	51,4	17,8	17,2
Ej svar	3,6	10,3	13,0	5,7
N = 331				

56 Kjell Magnusson

Attityder till det jugoslaviska.

	Stolt över jugoslaviskt ursprung	Viktigt att bevara jugosl språk	Nationell identitet viktig
Mycket	45,6	63,1	34,7
Ganska	18,7	19,6	23,3
Både och	20,2	11,2	16,6
Inte särskilt	5,4	2,1	2,7
Inte alls	5,4	1,2	3,6
Ej svar	4,5	2,7	19,0

N = 331

Nationell identifikation och föräldrakonstellation.

	Alla	Två jugo- slaviska föräldrar	En jugo- slavisk förälder
Uppfattar sig som:			
Alltid svensk	12,1	4,5	41,8
Mer som svensk	16,3	15,2	20,9
Svensk och jugoslav	23,3	25,0	19,4
Mer som jugoslav	16,0	18,2	7,5
Alltid som jugoslav	29,9	36,0	6,0
Ej svar	2,4	1,1	4,5
N =	133	164	67

Litteratur

- Adresar Jugoslavenskih klubova i udruzenja u Evropskim zemljama* (1983). Šesto izdanje, Republički komitet za informijane SR Hrvatske, Zagreb.
- Baučić, Ivo (1973) *Radnici u inozemstvu prema popisu stanovništva Jugoslavije 1971* (Yugoslav Workers Abroad According to the 1971 Yugoslav Census.) Radovi instituta za geografiju sveučilišta u Zagrebu, sv. 12, *Migracije radnika, knjiga 4*. Zagreb.
- (1981) Odgoj i obrazovanje na materinskom jeziku za djecu iz Jugoslavije u stranim zemljama u školskoj godini 1980/1981. – *Migracije godina X*, br. 4, str. 170–175.
- Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas (1967) *The Social Construction of Reality. A Treatise in the Sociology of Knowledge*. Anchor Books, Doubleday & Company, Garden City, New York.
- Birnbaum, Henrik (1980) Language, Ethnicity and Nationalism: On the Linguistic Foundations of a Unified Yugoslavia. – Djordjevic, Dimitrije (ed) – *The Creation of Yugoslavia 1914–1918*. Clio Books, Santa Barbara Cal, Oxford, pp 157–182.
- Boeke, Maja et al (1979) *Invandrarprojektet i Huddinge. Rapport över erfarenheter från en psykiatrisk mottagning för finska, jugoslaviska och grekiska invandrare. Delegationen för social forskning: Rapport 1979:2*.
- Breton, Raymond (1964) Institutional Completeness of Ethnic Communities and the Personal Relations of Immigrants. *The American Journal of Sociology*. Vol 70, No 2, pp 193–205.

- Bukovac-Re, Maja (1983) Vi ska förbättra medlemsregistren. *Ny i Sverige*. Årg. 12, Nr 1.
- Bäck, Henry (1983) *Invandrarnas riksorganisationer*. Delegationen för invandrarforskning: Rapport nr 24. Liber, Stockholm.
- Cerovac, Milos (1980) Integracioni procesi u evropskim migracijama. – *Rasprave o migracijama*, Broj 67, Centar za istrazivanje migracija, Zagreb. str. 7–44.
- Čičak-Chand, Ruzica (1977) Društveno okupljanje naših radnika na radu u inozemstvu. – *Bilten centra za instraživanje migracija*, g. VI, br. 11, str. 1–10 (Prilog).
- Data om invandrare. Levnadsförhållanden: Rapport nr 26*. Sveriges officiella statistik, SCB, Liber, Stockholm.
- Dobromirovic, Dragan & Cajvert, Ljilja (1982) *Jugoslaver i Göteborg. Del 1: Den sociala situationen. Del 2: Den psykiska situationen*. Invandrarnämnden, Göteborgs kommun.
- Dunatov, Rasio (1978) A Sociolinguistic Analysis of the Recent Controversy Concerning the Croatian/Serbian Standard Language (s). Birnbaum, Henrik (ed) *American Contributions to the Eighth International Congress of Slavists*. Zagreb and Ljubljana, September 3–9, 1978. Volume 1: Linguistics and Poetics. Slavica Publishers Inc., Columbus, Ohio, pp 256–268.
- Durovic, Lubomir & Stankovski, Miodrag (1979). *Hemspråksutvecklingen hos serbokroatisk/kroatoserbisktalande barn i Sverige. En pilotstudie*. Slaviska institutionen, Lunds universitet.
- Ehn, Billy (1975) *Sötebrödet. En etnologisk skildring av jugoslaver i ett dalsländskt pappersbrukssamhälle*. Tidens förlag, Stockholm.
- Gans, Herbert (1979) Symbolic Ethnicity: The Future of Ethnic Groups and Cultures. – *Ethnic and Racial Studies*. Vol 2, No 1, pp 1–20.
- Giles, H., Bourhis, R. Y. & Taylor, D. M. (1977) Towards a Theory of Language in Ethnic Group Relations. Giles, Howard (ed) *Language, Ethnicity and Intergroup Relations*. European Monographs in Social Psychology, 13, Academic Press, London, pp 307–348.
- Glazer, Nathan & Moynihan, Daniel P. (1970) *Beyond the Melting Pot*. MIT Press, Cambridge, Mass.
- Gordon, Milton M. (1978) *Human Nature, Class, and Ethnicity*. Oxford University Press, New York.
- Hamberg, Eva (1979) *Utländska medborgares remitteringar från Sverige under 1970-talet*. Expertgruppen för invandringforskning (EIFO), Rapport nr 7. Liber, Stockholm.
- (1981) Return Migration from Sweden to Yugoslavia since the 1960's. (ed) Muncio, Ingegerd – *Split-Rapport, Volume II: Family and Position in the Swedish Society*. Symposium on the Position of the Second Generation of Yugoslav Immigrants in Sweden, Split 30th Oct – 1st Nov 1979. Commission for Immigration Research: Report No.1:2. Liber, Stockholm.
- Hammar, Tomas (1979) *Det första invandrarvalet*. Liber, Stockholm.
- Invandrandomen och gymnasieskolan*. En studie över elever med annat hemspråk än svenska läsåret 1978/79. SMU 1980:27.
- Invandrarutredningen 4: Bilagedel. SOU 1974:70*.
- Invandringpolitiken. Bakgrund*. Delbetänkande av invandrarpolitiska kommittén. SOU 1982:49.
- Ivić, Pavle (1958) *Die serbokroatischen Dialekte. Ihre Struktur und Entwicklung*. The Hague, Mouton.
- Koneski, Blaže (1980) Macedonian. Schenker, Alexander M. and Stankiewicz,

- Edward (ed) – *The Slavic Literary Languages: Formation and Development*. Yale Concilium on International and Area Studies, New Haven. Slavica Publishers Inc, Columbus, Ohio, Yale Russian and East European Publications, No 1. pp 53–64.
- Leković, Ananije (1981) *Ugroženi identitet*. Pres Klipping, Beograd.
- Letić, Franjo (1977) *Informiranje i informiranost vanjskih migranata iz SR Hrvatske o zbivanjima u domovini*. Vanjske migracije, Knjiga 6, Centar za istraživanje migracija, Zagrebo.
- Liljegren, Thomas & Ullman, Lilian (1981) *Elever med annat hemspråk än svenska, som gick ut grundskolan 1969*. Delrapport 1, Skolöverstyrelsen P1 1981:1.
- Löwander, Birgitta (1978) *Invandrare i mediasamhället: 4. Jugoslaviska invandrare och massmedia*. Sveriges Radio, Publik.- och programforskningsavdelningen, Nr 23/1978.
- Lukač, Sergije (1983) Dnevni listovi. *Jugoslovenski pregled*. godina XVII, br. 4, str. 161–166.
- Magner, Thomas F. (1967) Language and Nationalism in Yugoslavia. *Canadian Slavic Studies*, 1, pp 333–347.
- (1978) City Dialects in Yugoslavia. Birnbaum, Henrik (ed) *American Contributions to the Eight International Congress of Slavists*. Zagreb and Ljubljana, September 3–9, 1978. Volume 1: Linguistics and Poetics. Slavica Publishers Inc., Columbus Ohio, pp 465–482.
- Magnusson, Kjell (1981) Identitet och kultur – det kunskaps sociologiska perspektivet. *Nord Nytt. Nordisk tidsskrift för folkelivsforskning*. Nr 11. s. 43–54.
- (1982) *För många jugoslaver? Resultaten av den jugoslaviska folkräkningen 1981. ÖU-Rapporter 1:82*. Institutionen för öststatsstudier, Uppsala universitet.
- (1982b) Religion och nation i Jugoslavien. *Bidrag till öststatsforskningen*. Vol 10, Nr 1, s. 1–85. (Nationalitetspolitik och nationella problem i Sovjetunionen och Östeuropa. Rapport från ett nordiskt symposium i Uppsala 23–25 april 1982, red Claes Arvidsson).
- Milovanović, Rade (1983) Položaj jugoslovenskih gradjana na privremenom radu i boravku u inostranstvu. *Jugoslovenski pregled*, godina XXVIII, 2. str. 1–10.
- Municio, Ingegerd (1979) *Statistical Data on Yugoslavs in Sweden*. Compiled for the Symposium on the Position of the Second-Generation of Yugoslav Immigrants in Sweden, Split 30th Oct-1 st Nov 1979. Swedish Commission on Immigration Research (EIFO), Stockholm.
- Mønnesland, Svein (1971) Synonymy and Literary Standard in Serbo-Croat. *Scando-Slavica*, XVII, pp 217–234.
- Naylor, Kenneth E. (1980) Serbo-Croatian. – Schenker, Alexander M. and Stankiewicz, Edward (ed) – *The Slavic Literary Languages: Formation and Development*. Yale Concilium on International and Area Studies, New Haven. Slavica Publishers Inc, Columbus, Ohio, Yale Russian and East European Publications, No 1. pp 65–84.
- Petersen, B. (1981) Grundskoleresultat och gymnasieintroduktion för 299 invandrarelever i Malmö. *Pedagogiskt-psykologiska problem Nr 394*. Pedagogiskt-psykologiska institutionen, Lärarhögskolan i Malmö.
- Petkovski, Boro (1980) Assimilation through Integration. *Socialist Thought and Practice*. Vol. 20, No 10, pp61–83.
- Plamenatz, John (1973) Two Types of Nationalism. – Kamenska Eugene (ed) *Nationalism. The Nature and Evolution of an Idea*. Australian National University Press, Canberra, pp 23–36.
- Reinans, Sven Alur (1979) Den invandrade befolkningen. – *Svensk invandrapoli-*

- tik inför 1980-talet. Rapport från invandrarrådets rådslag den 15–17 juni 1979. Arbetsmarknadsdepartementet, Ds A 1979:6, Stockholm, s. 103–132.
- (1980) 12 år efteråt. *Invandrare och minoriteter*. Årg. 7, nr 1, s. 20–21.
- Reinans, Sven Alur & Widgren, Jonas (1983) *Two Reports on Migration 1982. SOPEMI Report on us Sweden – NAUT Report on Nordic Countries*. Commission for Immigration Research (EIFO), English Series: Report No. 5. Liber, Stockholm.
- Schrader, Achim, Nikles, Bruno W. & Griese, Hartmut (1979) *Die Zweite Generation: Sozialisation und Akkulturation ausländischer Kinder in der Bundesrepublik*. Athenäum Verlag, Königstein/Ts.
- Schwarz, David (1976) Partiledarna ger besked i invandrarfrågor. *Invandrare och minoriteter*, Årg. 2, Nr 2, s. 2–8.
- (1979) Val 79 – Partiledare utfrågas om invandrapolitiken. *Invandrare och minoriteter*. Årg. 6, Nr 4, s. 4–11.
- Stankiewicz, Edward (1980) Slovenian. Schenker, Alexander M. and Stankiewicz, Edward (ed) – *The Slavic Literary Languages: Formation and Development*. Yale Concilium on International and Area Studies, New Haven. Slavica Publishers Inc, Columbus, Ohio, Yale Russian and East European Publications, No 1, pp 85–104.
- Stankovski, Miodrag (1978) Procesi redukcije fonološkog sistema djeca doseljenika u švedskoj jezičnoj sredini. *Slavica Lundensa 6: Lund Contributions to the eight International Congress of Slavists in Zagreb-Ljubljana*. Slaviska institutionen, Lunds universitet, pp 21–49.
- Stein, Howard F. & Hill, Robert F. (1977) *The Ethnic Imperative. Examining the New White Ethnic Movement*. The Pennsylvania State University Press, University Park and London.
- Stöltzing, Wilfried (1980) *Die Zweisprachigkeit jugoslawischer Schuler in der Bundesrepublik Deutschland*. Harassowitz, Wiesbaden.
- Tanić, Živan (1974) *Seljaci na Evropskim raskršnicama. Analiza ekonomskih migracija*. Institut društvenih nauka, Beograd.
- Tollefson, James (1980) Language Policy and National Stability in Yugoslavia. *Canadian Slavonic Papers*. Vol. XXII, No 4, pp 506–518.
- Udović, S. & Vuksanović, M. (1979) *Jugoslaveni u Švedskoj 1974. godine. Komparativna studija*. Švedski institut za socijalna inostranjanja (Institutet för social forskning), Stockholm.
- Veltman, Calvin (1981) Anglization in the United States: the Importance of Parental Nativity and Language Practice. *International Journal of the Sociology of Language*. 25, pp 59–83.
- Widgren, Jonas (1977) *Jugoslaverna i Sverige*. Enheten för öststatskunskap, Uppsala universitet.
- (1978) Den ”andra generationen” jugoslaver i Sverige och dess betydelse för utvecklingen av det svensk-jugoslaviska samarbetet. Ett arbetsdokument sammanställt av Jonas Widgren inför det svensk-jugoslaviska informella rådslaget i Dubrovnik den 30 oktober–1 november 1978. (stencil). Arbetsmarknadsdepartementet.
- (1982) *SOPEMI 1981. Reports on New Trends in Swedish and European Migration*. Commission on Immigration Research (EIFO): Report No 15. Liber, Stockholm.
- Zaključci Predsjedništva Savezne konferenije SSRNJ o aktualnim pitanjima položaja građana SFRJ na privremenom radu u inozemstvu. – *Migracije* g. XI, br. 6–7, pp 171–177.

- Zidarić, Vinko (1977) Odgojno-obrazovni rad na materinskom jeziku s djecom migrantima kao jedan od preduvjeta za njihovu reintegraciju u domovini. – Baucić, Ivo (ed) – *Psihicki i socijalno-obrazovni problemi druge generacije Jugoslavenskih migranata*. Savjetovanje u Katsel Starom, II Dio. *Rasprave o migracijama*, sv. 40, Centar za istraživanje migracija, Zagreb, str. 42–51.
- (1981) The Possibilities (and Impossibilities) of Bi-Cultural Education of Yugoslav Children in Sweden. *Split Report Volume I: Bilingualism, Models of Education and Migration Policies*. Symposium on the Position of the Second Generation of Yugoslav Immigrants in Sweden, Split 30th Oct–1st Nov 1979. *Liber*, Stockholm, pp 306–317.

Kjell Magnusson

"Jugoslaverna i Sverige: En minoritet i vardande?"

Behövs "småspråken"? Föredrag vid Vitterhetsakademins konferens den 22 november 1983, red. Nils-Åke Nilsson, s. 39-60.

Stockholm: Kungl. Vitterhets Historie- och Antikvitets Akademin; Almqvist & Wicksell International, 1984.